

Оксана Опанасик, Маргарита Юр
Oksana Opanasyk, Marharyta Yur

ТЕАТРАЛЬНА ОСВІТА ТА СЦЕНІЧНЕ МИСТЕЦТВО В ПЕРІОД СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

THEATRE EDUCATION AND PERFORMING ARTS IN THE PERIOD OF SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATIONS: DEVELOPMENT STRATEGIES

Культурний потенціал та традиції національного театру оцінюються через його репертуар та творчі можливості трупи, всього творчого складу. Тому підготовку нових постановок або впроваджені театром креативно-культурницькі заходи, спрямовані на підвищення творчого рівня акторського складу, неможливо однозначно пов'язувати лише з кількісно-якісними характеристиками надання культурних послуг. У статті розкрито актуальність проблеми щодо підвищення вимог до театральної справи відповідно до специфіки та методології фахової мистецької освіти; заактуалізовано державну підтримку заходів із підвищення конкурентоспроможності українських театрів у світовому театральному просторі; проаналізовано формування єдиної державної політики щодо наукової та методичної допомоги регіональним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування для вирішенні питань державної підтримки розвитку креативних індустрій та мистецьких галузей, зокрема театрального мистецтва.

Ключові слова: театр; професійна мистецька освіта; методологія мистецької освіти; мистецько-педагогічний процес.

Сьогодення потребує від різних галузей культури України інноваційного типу розвитку. У цих умовах шлях до інновацій взаємопов'язаний із підвищенням інтелектуального рівня фахівців. Це обумовлює створення висококультурного та сталого середовища. Динамізм змін сучасної інформаційної цивілізації сприяє впровадженню освітніх інновацій, пов'язаних із ідеями людиноцентризму.

Проблеми методологій у галузі мистецької освіти розроблено у працях Е. Митницького, М. Резніковича, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.

Вітчизняні вчені у ґрунтовних культурологічних дослідженнях наголошують на потребах збереження набутих етносу в сфері мистецтва (В. Андрущенко, Ю. Богущий, В. Кремень, М. Култаєва, В. Лутай, М. Михальченко, В. Пазенок, М. Попович, С. Рижкова, І. Степаненко, В. Табачковський, В. Шейко та ін.).

На значимості практики фахівця актора чи режисера під час навчання у ЗВО художньо-мистецького спрямування наголошують Є. Ганелін, І. Генералова, В. Кісін, М. Крапівка, М. Левченко, Л. Некрасова, Т. Полякова, Н. Чечель та ін.

Важливий унесок у дослідження проблеми видової специфіки мистецтва зробили такі філософи, як І. Кант, Г. Гегель, Г. Лессінг; науковці – Н. Таршиз, Ю. Борев, В. Ванслов, Б. Галеев, М. Каган, В. Міхалев, В. Скатерщіков та інші. Ґрунтовними є праці зарубіжних і вітчизняних театрознавців і практиків, зокрема П. Саксаганського, Леся Курбаса, А. Таїрова, Д. Стреллера, М. Крапівки та ін.

Мета статті – визначення шляхів і засобів збереження в умовах економічної кризи досягнень вітчизняного сценічного мистецтва. В довгостроковій перспективі забезпечення динамічного розвитку театральної справи, як у традиційних для України формах, так і з використанням інноваційних підходів, адаптації світового досвіду в цій сфері [3].

Відповідно до мети дослідження найближча перспектива та довгострокова перспектива обумовлює завдання розвитку театральної справи та відповідної фахової мистецької освіти.

Державні та муніципальні театри на сьогодні складають основу української театральної справи. Важливо, щоб ця модель фінансування не зводилась до розробки загальних показників, що віддзеркалюють результативність діяльності організацій у сфері мистецтва та креативних індустрій. У низці галузей соціально культурної сфери та креативних індустрій конструювання такого роду показників особливих труднощів не викликає. Але щодо театральної мистецької галузі – це завдання до сьогодні не знайшло вирішення ні у вітчизняній, ні у світовій економічній науці, ні в практиці театральної справи як європейських, так і східних країн. Театр належить до тих сфер суспільного та духовного життя, де визначити реальні “результати роботи”, не підміняючи їх утилітарними та одномоментними вигодами, не те що складно а, в режимі реального часу є неможливим.

Художній результат, створений у театрі, пов'язаний із процесом співтворчості та безпосереднього контакту акторів та публіки. Результат пов'язаний не лише з кожним окремим показом вистави. Значущим результативним показником практик українського театру є як його репертуар, так і співтворчість актор-публіка в сукупності. Саме через сукупність співтворчості та репертуару реалізується роль театру в гуманізації суспільства та збереженні національної самобутності української культури [1], [2].

Культурний потенціал і традиції національного театру оцінюються через його репертуар та творчі можливості труп, всього творчого складу. Тому підготовку нових постановок або впроваджені театром креативно-культурницькі заходи, спрямовані на підвищення творчого рівня акторського складу, неможливо однозначно пов'язувати лише з кількісно-якісними характеристиками надання культурних послуг. Важливо враховувати і самоцінність заходів, спрямованих на збереження як культурної спадщини, так і на розвиток творчого та креативного потенціалу, як окремого театру, так і їх сукупності, тобто театральної справи країни [8; 9].

Принципи державного фінансування мають враховувати ключову особливість творчого процесу, у якому в рівній мірі є важливими як, власне, художній пошук, знаходження нових шляхів та форм розвитку мистецтва, так і залучення до мистецтва, до співтворчості людського капіталу, аудиторії.

У повсякденній діяльності театрів ці аспекти існують у нерозривній єдності, вони є однаково значимими для держави, і в рівній мірі мають бути підтримані. У процесі реформ й необхідно враховувати, що засновуючи театри для виконання певної місії, з якою ринок принципово впоратися не здатне. Держава бере на себе бюджетні зобов'язання щодо фінансування їх поточної діяльності, й тим самим бере відповідальність за функціонування на благо суспільства всієї вітчизняної театральної справи. Тому фінансування державних театрів не може бути переорієнтовано на окремі проекти, що визначають форми діяльності та зміст. Іншими є взаємини з точки зору культурного менеджменту з приватними театральними організаціями. Держава не має перед ними жодних бюджетних зобов'язань. Але соціальна корисність їхньої діяльності має бути підтримана державою. На нашу думку, найбільш прийнятним менеджментом має стати проектне фінансування та конкурсний порядок розподілу бюджетних коштів.

Для вирішення поставленої мети використано теоретичні методи наукового дослідження: аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми у філософській, педагогічній та спеціальній літературі, класифікація критеріїв та показників.

На сьогоднішній день тарифи на оплату комунальних послуг театрів близькі до тарифів, які визначені для комерційних підприємств. На жаль, не враховується, що позабюджетні доходи низки бюджетних установ, та, зокрема, театрів у значній мірі обумовлені “людським капіталом” цих організацій, а не майном їх засновників.

Потенціал “уміння”, “знання” і “бренд” конкретних театрів, що стосуються інтелектуальної власності їх працівників, забезпечують цим організаціям додаткові доходи, включаючи й допомогу, яку отримують від спонсорів. Незважаючи на те, що власні доходи театрів відстають

у рості від розмірів бюджетного фінансування, спонсорська допомога грає істотну роль в економіці театру, стимулює його до розвитку. Тому відмова театру бюджетній установі у праві розпоряджатися власними коштами – це антиринкова міра, яка не сприятиме розвитку креативних індустрій, театральної справи в Україні. Таким чином, пропонуємо театрам, театральним науковим установам, театральним закладам освіти, театрам-студіям раціонально використовувати виділені їм із бюджету на отримання за рахунок власної діяльності коштів. З цією метою:

- має бути введена поправка до бюджетного законодавства, що спрощує перерозподіл упродовж року з однієї статті бюджетної класифікації на іншу фінансових коштів, отриманих бюджетними театральними установами як з бюджету, так і за рахунок власної діяльності;
- розроблені і затверджені пільгові тарифи на комунальні послуги для театрів, театральних наукових установ, театральних освітніх закладів, театрів-студій – незалежно від форм власності;
- звільнені театри, театральні наукові установи, театральні освітні заклади, театри-студії від оподаткування доходів, отриманих унаслідок здійснення основної діяльності, показу вистав власного виробництва – незважаючи на форму власності;
- дозволено театрам, театральним науковим установам, театральним освітнім закладам, театрам-студіям використовувати приміщення й кошти, що перебувають у державній або комунальній власності і виділені їм для ведення основної діяльності, для отримання додаткових доходів, за рахунок здачі в оренду або проведення іншої діяльності, які не пов'язані з основною та із зверненням доходу від цієї діяльності на статутні цілі;
- після сплати відповідних податків залишати у розпорядженні театрів, театральних наукових установ, театральних освітніх закладів, театрів-студій у повному обсязі коштів, зароблених за рахунок діяльності, що не пов'язана з основною;
- дозволено театрам, театральним науковим установам, театральним освітнім закладам, театрам-студіям самостійно розпоряджатися коштами від надання платних послуг, безоплатне надходження від фізичних і юридичних осіб, зокрема добровільних пожертвувань, та коштів, що були отримані завдяки іншій діяльності. При цьому неприпустиме скорочення обсягів фінансування бюджетної установи, виходячи з обсягів отриманих через благодійне пожертвування;
- звільнено від оподаткування ту частину доходів юридичних та фізичних осіб, які вони перераховують театрам, театральним науковим установам, театральним освітнім закладам, театрам-студіям для ведення основної діяльності;
- під час розробки проектів бюджету України передбачено необхідні обсяги субсидій суб'єктам України, спрямованих на зниження значних відмінностей між суб'єктами України у забезпеченні доступності театального мистецтва для населення;
- передбачено в межах державних і регіональних адресних інвестиційних програм фінансування (співфінансування) капітальних витрат наявних будівель театрів і театральних освітніх закладів, що знаходяться у державній та муніципальній власності; реконструкції та оснащення відповідних для театального діяльності приміщень, з метою створення нових театральних колективів або “гастрольних” театральних майданчиків;
- здійснено державну підтримку заходів із підвищення конкурентоспроможності українських театрів у світовому театральному просторі.

Міністерству культури з метою формування єдиної державної політики потрібно надавати методичну допомогу регіональним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у вирішенні питань державної підтримки розвитку театального мистецтва.

Особливість театальної освіти, як і освіти в інших видах мистецтв, визначається тим, що воно базується не тільки на наукових знаннях, як у низці інших сфер, а й на безпосередню передачу досвіду, вмінь від учителя до учня і не тільки на інтелектуальному, а й на чуттєвому, духовному рівні. Ця обставина значною мірою визначає специфіку театальної освіти, яка

не в достатній мірі враховується чинним законодавством про освіту, іншими нормативними правовими актами.

Окрім артистичного та художньо-творчого складу театри мають потребу в працівниках низки специфічних виконавських театральних спеціальностей – художника-декоратора, художника-бутафора, художника-гримера, театральних кравців тощо. Ці спеціальності вимагають середньої спеціальної освіти. Подібних фахівців практично не готують. На сьогодні рівень підготовки окреслених фахівців із суміжних галузей не забезпечує потреби галузі [5], [6].

Театральна освіта тісно пов'язана з практичною діяльністю театрів. У педагогічному складі театральних ЗВО значну частину мають становитися практики театру (не менше 5 років успішної діяльності в театрах). Особливий ефект досягається в освітніх проектах, що здійснюються освітнім закладом спільно з театром (курси-студії при театрах) із активним залученням до педагогічної діяльності, де це можливо, художніх керівників театрів, режисерів, провідних акторів. Необхідно внести уточнення до законодавства про освіту, які дозволили б театральним ЗВО реалізовувати спільні освітні проекти з європейськими театрами.

Важливе завдання сучасної театральної освіти та підготовки компетентних фахівців театральних продюсерів, що здатні ініціювати творчі ідеї, давати кваліфіковану оцінку творчим ініціативам інших працівників театру, брати на себе фінансову та організаційну відповідальність за реалізацію мистецьких проектів, готових здійснювати загальне керівництво театром [7].

Склад матеріальної бази театального освітнього закладу визначається, з одного боку, загальними характеристиками, тобто наявністю сучасної матеріально-технічної бази, обладнаної навчальної бібліотеки, аудиторій, де мають проводитися лекційні, семінарські заняття, тренінги, семінари тощо. Наявність комп'ютерних класів, медіацентрів тощо. З іншого, потребою в спеціальних аудиторіях, оснащених театальною технікою, музичними інструментами, елементами декорацій, сценічними костюмами, реквізитом. А також навчального театру-креативної лабораторії, що володіє всім необхідним не тільки для проведення вистав на сучасному рівні, а й майстерня для виготовлення художнього оформлення нових постановок. Матеріально-технічна база українських театральних освітніх закладів потребує вдосконалення розширення площ для освітньої діяльності та сучасного оснащення спеціальних аудиторій та навчальних театрів.

Опанування майбутніми акторами, режисерами, театральними художниками всіх компонентів професійної компетентності передбачає низку витрат на постановки вистав у навчальному театрі – креативній лабораторії.

В інтересах розвитку вітчизняної театральної справи необхідною є державна підтримка щодо проведення заходів (молодіжних театральних фестивалів, творчих конкурсів, лабораторій тощо). Це сприятиме впровадженню ідей непевності мистецької освіти, входженню в професійну творчу діяльність випускників театральних освітніх установ [4].

Окрема проблема – підтримка визнання світовим театральним співтовариством високого рівня вітчизняної театральної та мистецької освіти, а також формування загальнокультурних та мистецьких компетентностей.

Законодавство в галузі освіти дозволило значній кількості непрофільних державних і приватних ЗВО відкрити освітні програми з театральних спеціальностей, отримати необхідні ліцензії та державну акредитацію. За оцінками експертів, низка з них знижує загальний рівень вітчизняної підготовки театральних фахівців [3].

У сфері мистецтва результати документальної формальної перевірки часто не дають адекватної оцінки реальної якості підготовки. Необхідно посилити суспільно-державний контроль якісного рівня театральної (музичної, хореографічної) освіти із залучених до широкого кола експертів фахівців у відповідній сфері.

Систему підвищення кваліфікації театральних фахівців і театральних педагогів, що активно діяла в попередні роки та давала гарні результати, фактично було згорнуто у зв'язку з комерціалізацією цієї діяльності.

Комерціалізація в театральній-освітній сфері призвела також до різкого зниження результативності освітнього процесу. Так, неприпустима наявність на акторському курсі більш 16-18 студентів, на курсі режисерів більше ніж 4-7 студентів. При цьому на акторський курс має бути виокремлено не менше 2-х повних ставок науково-педагогічних працівників за основний фахом, на режисерській – не менше однієї ставки.

На акторському курсі в обов'язковому порядку має викладати як мінімум один режисер. Програма навчання театральних та кіно акторів та режисерів має бути єдиною для всіх ЗВО країни.

Студенти 3-го курсу навчання обов'язково, в межах переддипломної виробничої практики, мають місяць гастролювати сільськими районами України зі створеними під керівництвом педагогів спектаклем. На 4-му курсі з майстерності актора має бути створено не менше 4-х дипломних вистав.

Ураховуючи специфіку театральних професій, є сенс заборонити принаймні на магістерській курс, прийом бакалаврів за відповідними спеціальностями, які не відпрацювали три повних сезони в театрі для акторів і працівників технічних цехів та інших театральних служб; для режисерів постановка не менше 3-х вистав [10].

Ураховуючи "старіння" провінційних театральних колективів, є сенс повернутися до обов'язкового для бюджетних працівників розподілу випускників театральних навчальних закладів до театрів відповідно до запитів. Регіональна влада, представники громад мають, у свою чергу сприяти у створенні можливостей подібних запрошень, необхідних для молодих фахівців, у їх місця проживання. Проблеми щодо підвищення вимог до театральної справи відповідно до специфіки та методології фахової мистецької освіти в умовах ринку взаємопов'язані із співпрацею із Міністерством освіти, Міністерством культури, Міністерством фінансів щодо підтримки театральної галузі в межах чинного законодавства. Актуалізується державна підтримка заходів із підвищення конкурентоспроможності українських театрів у світовому театральному просторі. Формування єдиної державної політики щодо наукової та методичної допомоги регіональним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування для вирішенні питань державної підтримки розвитку креативних індустрій та мистецьких галузей, зокрема театрального мистецтва. Значимою є підтримка молодих акторів і режисерів, бакалаврів і магістрів мистецьких галузей та креативних індустрій. Значимим є громадсько-державний контроль над якісним рівнем театральної (музичної, хореографічної) освіти, співпраця з експертним колом фахівців відповідної сфери.

Представлені результати досліджень є початковою ланкою у розробленні моделі виховання фахівців аудіовізуального мистецтва та виробництва.

Список використаних джерел

1. Крапівка М.В. Основи сценічного та екранного мистецтва. [Електронний ресурс]. 2018. Доступно: <http://socgum.mdpu.org.ua/>
2. Крег Г. Про мистецтво театру. Київ, Україна: Мистецтво, 1974.
3. Киркач В.М. Філософські аспекти педагогіки у контексті Болонського процесу // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. № 19. 2007. С. 265-273.
4. Круль П.Ф. Процес професійного становлення студента-митця. Художньо-освітній простір України в контексті новітньої історії. [Електронний ресурс]. 2007. Доступно: <http://www.culturalstudies.in.ua/>
5. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька. Тернопіль : Навчальна книга "Богдан", 2005.
6. Отич О.П. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти. Чернівці : Зелена Буковина, 2008.
7. Савчин Л.М. Сутнісні основи мистецької освіти в аспекті гуманітаризації суспільства // Культура і сучасність. № 1. 2007. С. 123-129.
8. Чехов М. Об искусстве актера. Москва : Искусство, 1999.

9. Чехов М. Путь актёра: Жизнь и встречи. Москва : АСТ, 2007.
10. Чечель Н. Акторська школа Леся Курбаса і кіно. [Електронний ресурс]. 2018. Доступно: http://www.ktm.ukma.kiev.ua/show_content.php?id=694

The cultural potential and traditions of the national theater are evaluated through its repertoire and creative possibilities of the troupe, the entire creative staff. Therefore, the preparation of new productions or creative and cultural events introduced by the theater, aimed at improving the creative level of the cast, can not be unambiguously associated only with the quantitative and qualitative characteristics of the provision of cultural services. It is important to take into account the importance of measures aimed at preserving both the cultural heritage and the development of creative potential, as a separate theater, and their totality, that is, the theatrical business of the country. The article reveals the urgency of the problem to increase the requirements for theatrical business in accordance with the specifics and methodology of professional art education. According to the author, taking into account the "aging" of provincial theater groups, it makes sense to return to the mandatory distribution of graduates of theater schools to theaters for budget workers, according to requests. Regional authorities, community representatives should in turn assist in creating opportunities for such invitations necessary for young professionals in their frequent places of residence. Thus, the problems of increasing the requirements for the theater business in accordance with the specifics and methodology of professional art education in the market are interrelated with the cooperation with the Ministry of education, the Ministry of culture, the Ministry of Finance to support the theater industry within the framework of the current legislation. State support for measures to improve the competitiveness of Ukrainian theaters in the world theater space is being updated. The formation of a unified state policy in relation to scientific and methodological assistance to regional bodies of executive power and bodies of local self-government in resolving issues of state support of development of creative industries, in particular the theatre arts is considered. The support of young actors and directors, bachelors and masters of arts and creative industries is significant. The public-state control over the quality level of theatrical (musical, choreographic) education, cooperation with the expert circle of specialists in the relevant field is important.

Key words: theater; professional art education; methodology of art education; artistic and pedagogical process.

УДК [378.091.2:78.071]:005.336.5

DOI: 10.32626/2309-9763.2019-26-2.153-159

Олена Переверзева
Olena Pereverzieva

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

CONCEPT AND CONTENT OF FUTURE MUSIC TEACHER'S PROFESSIONAL CULTURE

Статтю присвячено аналізу сутності й змісту професійної культури майбутнього викладача музичного мистецтва, яка формується завдяки підвищенню рівня професійної культури за умови засвоєння спеціальних, психолого-педагогічних знань і вмінь студентів, а також моделювання реальних професійних відносин під час навчання у закладах вищої освіти.

У статті розглядається студент як суб'єкт власної навчально-професійної діяльності, визнається роль мотивації в навчально-професійній діяльності майбутніх викладачів музичного мистецтва, досліджується роль організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, аналізуються психологічні передумови і показники успішності студентів у навчально-професійній діяльності.

Ключові слова: професія; професіонал; професійна культура; навчально-професійна діяльність, навчально-пізнавальна діяльність.